

SAVLAICĪGA PLĀNOŠANA

LATVIAN | ENGLISH

Šajā informatīvajā lapā pārrunāti savlaicīgas plānošanas veidi un uzskaitīti cilvēki un organizācijas, kas var palīdzēt.

Demence skar cilvēkus dažādi. Kāds var sākt zaudēt spēju rīkoties ar naudu un pieņemt izsvērtus biznesa lēmumus agrīnā slimības stadijā, kamēr cits var saglabāt šīs spējas daudz ilgāk.

Tomēr ātrāk vai vēlāk šīs spējas pasliktināsies un cilvēks ar demenci nespēs pats pieņemt lēmumus par saviem finanšu un juridiskajiem jautājumiem.

Savlaicīga plānošana

Savlaicīga plānošana var atvieglot ar demenci slimās personas jautājumu kārtošanu ģimenēm un aprūpētājiem. Tas nozīmē arī, ka persona ar demenci var piedalīties plānošanā un pārliecināties, ka viņas vēlēšanās tiek izpildītas atbilstoši vēlmēm.

Kad vien iespējams, meklējiet risinājumu, kamēr persona ar demenci vēl var piedalīties diskusijās un ir rīcībspējīga, lai parakstītu dokumentus.

Finansiāli jautājumi

Ja bankas konts ir kopējs, personas ar demenci partneris var turpināt to lietot, nemainot lietošanas nosacījumus. Tomēr var rasties problēmas, ja persona ar demenci izmanto kontu neatbilstoši vai konts ir tikai uz šīs personas vārda. Lai izvairītos no šādām problēmām, persona ar demenci, kamēr rīcībspējīga, var pilnvarot citu personu rīkoties ar savu kontu. Svarīgi ir atcerēties, ka šim pilnvarojumam nebūs spēka, ja tā ir izpildīta, kad persona ir rīcībnespējīga. Ja persona nepiekrīt konta lietošanas nosacījumu maiņai, iespējams, var palīdzēt bankas darbinieka konsultācija par iespējamo risinājumu.

Savlaicīga plānošana nozīmē:

- pārveidot visus finansiālos kontus par kontiem, kuriem darījumu veikšanai nepieciešami abu īpašnieku paraksti (joint signatures account);
- apspriest nākotnes finansiālos jautājumus ar finanšu konsultantu;
- nokārtot, kā un kad persona ar demenci varēs piekļūt saviem finanšu līdzekļiem.

Kas var palīdzēt?

- bankas menedžeris;
- pilnvarots finanšu konsultants;
- jurists;
- Alzheimer's Australia.

Beztermiņa pilnvarojums

Vairumā štatu un teritoriju persona var parakstīt dokumentu, ko sauc par beztermiņa pilnvarojumu, ja persona parakstīšanas brīdī ir rīcībspējīga. Beztermiņa pilnvarojums ir juridisks dokuments, kas pilnvaro izvēlēto personu rūpēties par citas personas finansiālajām lietām, ja tā vairs to nespēj. Daudziem cilvēkiem ir beztermiņa pilnvarojums, neskatoties uz to, vai viņiem ir kāda slimība vai diagnoze.

Iespējams piešķirt arī parasto jeb vispārējo pilnvarojumu, bet tas ir derīgs tikai tikmēr, kamēr persona ir rīcībspējīga. Beztermiņa pilnvarojums ir spēkā līdz personas nāvei, ja netiek atcelts.

Viena no beztermiņa pilnvarojuma priekšrocībām ir tā, ka tā ļauj personai ar demenci izvēlēties kādu, kas rīkosies viņa vietā, risinot juridiskos un finansiālos jautājumus, laikā, kad viņa pati to vairs nespēs.

Savlaicīga plānošana nozīmē:

- nodrošināt, lai personai ar demenci pēc iespējas ātrāk pēc diagnozes noteikšanas, un kamēr viņa to spēj, ir iespēja apsvērt beztermiņa pilnvarojuma sagatavošanu, ja viņai tāda vēl nav;
- nodrošināt, lai ģimene un aprūpētāji arī sagatavo beztermiņa pilnvarojumu, lai viņu rīcībnespējas gadījumā kāds parūpētos par viņu lietām;
- izgatavot beztermiņa pilnvarojuma kopiju un zināt, kur tā tiek glabāta.

FIGHTDEMENTIA.ORG.AU NATIONAL DEMENTIA HELPLINE 1800 100 500

Kas var palīdzēt?

- Jurists;
- Juristu biedrība (Law Society) vai Juristu institūts (Law Institute), vai Tiesiskā palīdzība (Legal Aid);
- valsts advokāts vai valsts aizbildnis;
- Alzheimer's Australia.

Testamenti

Testaments nosaka, kā jāsadala mirušās personas īpašums.

Tā kā testaments ir likumīgs tikai tad, ja persona saprot tā nozīmi, ļoti svarīgi, lai persona ar demenci testamentu sastādītu vai papildinātu, kamēr vēl ir tiesīga to parakstīt.

Savlaicīga plānošana nozīmē:

- personai ar demenci ir sastādīts tā brīža situācijai atbilstošs testaments;
- zināt, kas izpilda testamentu, un kur testaments tiek glabāts.

Kas var palīdzēt?

- Jurists;
- Juristu biedrība (Law Society) vai Juristu institūts (Law Institute), vai Tiesiskā palīdzība (Legal Aid);
- Alzheimer's Australia.

Lēmumi par ārstēšanu

Ja jūs zaudēsiet juridiskās tiesības pieņemt lēmumus par savu ārstēšanu, kādam citam šie lēmumi būs jāpieņem jūsu vietā. Vairumā štatu un teritoriju jūs varat izvēlēties kādu uzticamības personu, kas pieņemtu šādus lēmumus. Ja neesat to ielānojis iepriekš, katrā štatā un teritorijā eksistē likumdošana, kas nosaka, ka īpaša tiesa var izvēlēties kādu, kas jūsu vietā pieņemtu lēmumus.

Pastāv divu veidu instrumenti, lai palīdzētu savlaicīgi plānot lēmumus par ārstēšanu:

- beztermiņa pilnvarojums, kurā iekļauti veselības jautājumi. Tas ļauj jums izvēlēties personu, kas palīdzētu pieņemt lēmumus medicīniskos jautājumos;
- iepriekšsagatavota direktīva; tas ir rakstisks dokuments, kurā izklāstītas jūsu vēlmes attiecībā uz ārstēšanu.

Šo dokumentu dažos štatos un teritorijās var saukt savādāk, bet tā funkcija ir praktiski tā pati.

Savlaicīga plānošana nozīmē:

- nodrošināt, lai personai ar demenci ir iespēja sagatavot beztermiņa pilnvarojumu, kurā atrunāti veselības jautājumi, vai iepriekšsagatavotu direktīvu;
- izgatavot dokumenta kopiju un zināt, kur tā tiek glabāta.

Kas var palīdzēt?

- Jurists;
- Juristu biedrība (Law Society) vai Juristu institūts (Law Institute), vai Tiesiskā palīdzība (Legal Aid);
- Valsts advokāts vai valsts uzraugs;
- Alzheimer's Australia.

Aizbildniecība un administrēšana

Vairumā štatu un teritoriju eksistē Aizbildniecības padome vai tribunāls, kas var nozīmēt aizbildni vai administratoru personai, kas vairs nespēj pati pieņemt lēmumus. Ja, kārtējot personas ar demenci lietas, rodas problēmas vai izveidojas konflikts, kas skar personas intereses, iespējams, jāiesniedz pieteikums par aizbildņa vai administratora piešķiršanu.

Lai pārrunātu, kāda veida iesniegums ir nepieciešams – aizbildņa vai administratora piešķiršanai, un kā to nokārtot, var sazināties ar Alzheimer's Australia.

SĪKĀKA INFORMĀCIJA

Alzheimer's Australia piedāvā atbalstu, informāciju, izglītošanu un konsultācijas. Sazinieties ar Nacionālo demences palīdzības līniju (National Dementia Helpline), zvanot pa tālruni **1800 100 500** vai apskatiet mūsu mājas lapu fightdementia.org.au

Interpreter

Ja vajadzīga palīdzība valodas jautājumos, zvaniet Tulkošanas dienestam (Translating and Interpreting Service) pa tālruni **131 450**

EARLY PLANNING

This Help Sheet discusses ways to plan ahead and organise financial and legal affairs and lists people and organisations that can help.

Dementia affects people differently. One person may begin to lose the ability to handle money or make competent business decisions at an early stage, while another person may keep these skills much longer.

However, sooner or later their abilities will decline and the person with dementia will be unable to make their own decisions about their financial and legal matters.

Planning ahead

Planning ahead can make it easier for families and carers to manage the affairs of a person with dementia. It may also mean that the person with dementia can participate in the planning and make sure that their wishes are carried out in the way that they would like.

Wherever possible, get advice while the person with dementia can still participate in the discussion and is legally competent to sign any documents.

Money matters

If a bank account is in joint names, the partner of the person with dementia can continue to operate it without any change in arrangements. However problems can occur if the person with dementia uses the account inappropriately or has accounts in their name only. To avoid these difficulties the person with dementia can give authority, while legally competent, for another person to operate the account. It is important to remember that this authority will be invalid if completed when the person is no longer legally competent. If they are unwilling to agree to a change of arrangement it may be helpful to consult the bank manager about a possible solution.

Planning ahead means:

- Having joint signatures on all financial accounts
- Discussing future financial affairs with a financial adviser
- Arranging how and when the person with dementia will access their finances

Who can help?

- Bank manager
- Accredited financial adviser
- Solicitor
- Alzheimer's Australia

Enduring Power of Attorney

In most States and Territories a person can sign a document called an enduring power of attorney if they are legally competent at the time of signing. An enduring power of attorney is a legal arrangement that enables a nominated person to look after the financial affairs of another person should they become unable to do so. Many people have enduring powers of attorney regardless of any illness or diagnosis.

An ordinary, or general, power of attorney is also available but is only valid while a person is legally competent. An enduring power of attorney continues until the person's death, unless revoked.

One of the benefits of having an enduring power of attorney is that it allows the person with dementia to choose someone to act on their behalf in legal and financial matters when they are no longer able to do so themselves.

Planning ahead means:

- Ensuring that the person with dementia has the opportunity to consider making an enduring power of attorney if they don't already have one, as soon as possible after diagnosis and whilst they have the capacity to do so
- Ensuring that family and carers also have their own enduring powers of attorney to ensure that their affairs are well managed in case they also become incapable
- Having a copy of the enduring power of attorney, and knowing where it is kept

FIGHTDEMENTIA.ORG.AU   **NATIONAL DEMENTIA HELPLINE 1800 100 500**

Who can help?

- Solicitor
- The Law Society or Institute, or Legal Aid
- The Public Advocate or Public Guardian
- Alzheimer's Australia

Wills

A will gives instructions as to how the estate of a deceased person should be distributed.

A will is only legal if the person understands its implications, so it is essential that if the person with dementia wishes to make, or update their will, they do so while they are still competent to sign.

Planning ahead means:

- Having an up-to-date will
- Knowing who the executor is, and where the will is kept

Who can help?

- Solicitor
- The Law Society or Institute, or Legal Aid
- Alzheimer's Australia

Decisions about medical treatment

If a person with dementia loses the legal capacity to make decisions about their medical treatment, someone else needs to make those decisions for them. In most States and Territories a trusted relative or friend can be appointed to make these decisions. If this has not been put in place, the law in every State and Territory allows a particular court to appoint someone to make decisions on behalf of the person with dementia.

Two types of tools are available to help plan ahead for decisions about medical treatment:

- An enduring power of attorney covering health matters. This allows the person with dementia to appoint a person to be a substitute decision-maker for medical decisions
- An advance directive. This is a written document expressing the wishes of the person with dementia about medical treatment

Different names may be used in some States and Territories, but the function of the document is much the same.

Planning ahead means:

- Ensuring the person with dementia has the opportunity to make an enduring power of attorney covering health matters or an advance directive
- Having a copy of the document, and knowing where it is kept

Who can help?

- Solicitor
- The Law Society or Institute, or Legal Aid
- The Public Advocate or Public Guardian
- Alzheimer's Australia

Guardianship and Administration

In most States and Territories there is a Guardianship Board or Tribunal that can appoint a guardian or administrator for a person who is no longer able to make decisions for themselves. If there are problems dealing with the affairs of the person with dementia, or there is conflict about the person's best interests, an application for the appointment of a guardian or administrator may need to be considered.

Alzheimer's Australia can be contacted to discuss whether an application to appoint a guardian or administrator may be needed, and how to go about it.

FURTHER INFORMATION

Alzheimer's Australia offers support, information, education and counselling. Contact the National Dementia Helpline on **1800 100 500**, or visit our website at fightdementia.org.au

For language assistance phone the Translating and Interpreting Service on **131 450**